

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ 8 – 9 КЛАСІВ

Анотація. У статті обґрунтовується зміст та педагогічні засоби формування в майбутніх учителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів відповідно з сучасними тенденціями реформування системи середньої освіти в Україні.

Ключові слова: реформування системи середньої освіти, професійної орієнтації, середньої освіти.

Актуальність проблеми формування в майбутніх учителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8-9 класів обумовлена сучасними тенденціями реформування системи середньої освіти в Україні. Стратегічним напрямом такого реформування є перехід загальноосвітніх навчальних заклад на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. Крім того, що є надзвичайно важливим, у 8 – 9 класах запроваджується допрофільна підготовка учнів, яка має на меті забезпечити обґрунтований і усвідомлений вибір ними навчального профілю в старшій школі з урахуванням їх інтересів, потреб та особистісних і навчальних можливостей. Забезпечити вирішення цієї проблеми у сфері трудового виховання і професійної орієнтації учнівської молоді мають висококваліфіковані вчителі освітньої галузі «Технології».

Відзначимо, кожен напрям профільного навчання (суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний і спортивний, навчальний), який обумовлений суспільним розподілом праці, тісно пов'язаний з певною сферою професійної праці людини. При цьому зміст навчальних профілів технологічного напрямку містить знання про науку та виробництво, а це інженерно-технічні та робітничі професії. Тому вибір профілю навчання учнями 8 – 9 класів задає для них майбутню сферу професійної діяльності, що й передбачає організацію цілеспрямованої підготовки таких учнів до профільного самовизначення і, зокрема, у процесі вивчення предметів освітньої галузі «Технології».

Зважаючи на актуальність проблеми, *метою статті* є обґрунтування змісту та педагогічних засобів формування в майбутніх учителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів відповідно до сучасних тенденцій реформування системи середньої освіти.

Відзначимо, теоретико-методичні засади формування готовності особистості до професійної діяльності досить ґрунтовно вивчені та розкриті у працях І. Зязюна, А. Деркача, О. Коберника, Н. Кузьміної, В. Мадзігона, А. Маркової, А. Рацула, Г. Сагач, В. Сидоренка, Г. Терещука, Д. Тхоржевського та ін. Крім того в останні роки здійснені дисертаційні дослідження (В. Вітренко, Н. Знамеровська, В. Курок, Г. Разумна, Б. Сіменач, В. Тешенко, Л. Хоменко та ін.), у яких визначені окремі аспекти і напрями удосконалення фахової діяльності вчителя технологій. З поміж них: графічна підготовка вчителя трудового навчання та підготовка їх до інноваційної педагогічної діяльності й розвитку художньо-конструкторських здібностей учнів основної школи; підготовка студентів загальнотехнічних факультетів до керівництва технічною творчістю школярів через інтеграцію навчальних дисциплін і практичних занять у навчальних майстернях; підготовка майбутніх учителів трудового навчання до естетичного й економічного виховання учнів основної школи в середовищі міжпредметних зв'язків тощо. Проте проблема формування в майбутніх вчителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів, метою якої, згідно сучасних умов розвитку середньої освіти в Україні, є забезпечення профільного самовизначення, розкрита недостатньо.

Обґрунтування змісту та педагогічних засобів формування в майбутніх учителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів розпочнемо з уточнення сутності поняття «готовність». Структура педагогічної діяльності вчителя технологій не є сталою, вона динамічна. При цьому змінюється в цій діяльності одночасно і професія і особистість, яка знаходить у ній все нові способи дій, нові смисли і цінності. Адже без такої активності людини значуща для неї професія, яка ускладнюється, технологізується й інформаційно насичується, набуває деструктивного й руйнівного характеру. Тобто професіонал є таким фахівцем, який не лише виконує професійні завдання на високому рівні, а й виходить за рамки заданих професійних норм, удосконалює професію і середовище професійної діяльності. При цьому така активність

особистості неминує призводити і до професійного самодосконалення, оскільки нова діяльність наповнюється новим змістом і спонукає особистість до саморозвитку. Зважаючи на означене вище готовність майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів є складовою формування їх як майбутніх професіоналів.

Отже становлення професіонала, яке впродовж багатьох років розглядалося як розгорнутий у часі процес оволодіння професією, зазнає суттєвих змін. Підтвердження цього положення знаходимо в працях сучасних вітчизняних вчених (І. Зязюн, А. Деркач, О. Коберника, В. Мадзігон, А. Рацул, В. Сидоренко, Г. Терещук), у яких експериментально доводиться, що професіоналізм педагога складається з професіоналізму особистості і професіоналізму діяльності. Тобто, готовність майбутнього вчителя технологій передбачає сформованість особистісної готовності та професійної, які у своїй сукупності й забезпечують успішне виконання майбутніх професійних обов'язків.

Так, зокрема, у працях І. Зязюна та Г. Сагач професіоналізм педагога визначається як достатній для творчого вирішення задач професійної діяльності рівень розвитку його професійної культури і самосвідомості. При цьому, як стверджують дослідники, педагогічна культура є цілісною і сутнісною характеристикою особистості педагога, важливим компонентом його професіоналізму й умовою ефективної педагогічної діяльності. Професійна ж самосвідомість це усталене ставлення до професії, що виявляється в системі мотивів, особистісних смислів і цілей, тобто це, передусім, діяльнісно організована свідомість, важливою характеристикою якої є не просто наявність реальної рефлексії, а її подвійна, різновекторна спрямованість [6].

На основі означеного вище методологічного принципу єдності особистості і діяльності сучасні дослідники проблеми професійного розвитку особистості (А. Деркач, В. Зазикін та ін.) розглядають цей процес як систему, складовими якої є сформованість професіоналізму особистості та професіоналізму діяльності. При цьому професіоналізм особистості, наголошують вчені, є якісною характеристикою суб'єкта праці, яка позначає високий рівень професійно важливих або особистісно-ділових якостей, креативності та ціннісних орієнтацій. А професіоналізм діяльності є якісною характеристикою суб'єкта праці, яка позначає високу професійну кваліфікацію та компетентність, сформованість різноманітних навичок і умінь, оволодіння сучасними алгоритмами та способами вирішення професійних завдань, що дозволяє здійснювати діяльність з високою та стабільною продуктивністю [6].

Прихильником такої методологічної позиції є також І. Багаєва, яка стверджує, що професіоналізм педагога є цілісною, системною і структурно-змістовною властивістю особистості, яка формується в діяльності і є результатом цієї діяльності. Вчена наголошує, професіоналізм характеризується особистісною та діяльнісною сутністю. До особистісної сутності входять знання, необхідні для виконання професійної діяльності педагога, специфічне ставлення до об'єкта, процесу, умов педагогічної діяльності. Діяльнісна охоплює складний комплекс умінь, таких як: гностичні, комунікативні, вміння перебудовувати свою діяльність і діяльність учнів, використовувати навчально-виховну інформацію з метою високого рівня продуктивності праці [1].

Розробляючи концепцію “професіоналізму” особистості А. Маркова також доходить до висновку про дві його складові. Першою складовою вчена визначає стан мотиваційної сфери професійної діяльності людини (які мотиви спонукають людину, яке значення має в її житті професійна діяльність, які цілі вона прагне досягти, якою мірою задоволена працею). Другою – стан операційної сфери професійної діяльності людини (як, якими прийомами вона досягає мети, які технології, засоби, знання, розумові операції, здібності застосовує) [2]. Незважаючи на те формулювання А. Маркова, на нашу думку це також є особистісний (перший) та діяльнісний (другий) компоненти професіоналізму особистості.

Отже, досягаючи відповідного рівня особистісного розвитку, який дає змогу майбутньому професіоналу виконувати на достатньому рівні певний вид діяльності, що формується під впливом соціального середовища, навчання і виховання, в структурі самосвідомості студента з'являється новоутворення, яке й забезпечує ефективність виконання цієї діяльності. При цьому зовнішнє середовище життєдіяльності особистості, що актуалізує об'єктивну потребу у цій діяльності, конкретизується, з-поміж інших, навчальною діяльністю. Зміни в структурі самосвідомості особистості, які відбуваються під впливом означених вище факторів (навчально-виховне середовище університету) забезпечують високий рівень виконання діяльності в певній групі студентів. Саме це і виступає новоутворенням у особистості майбутнього вчителя

технологій, який професійно й особистісно готовий до організації ефективної і дієвої професійної орієнтації у 8 – 9 класах загальноосвітньої школи. Про достатній рівень такої готовності студента свідчить його особистісний розвиток та володіння на достатньому рівні професійною діяльністю.

Розкриємо сутність особистісної та професійної готовності майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учні 8 – 9 класів. Освітня галузь “Технологія” передбачає набуття учнями загальнотрудових компетенцій, формування технологічно і комп’ютерно грамотної особистості, узагальнення відомостей про наукові основи сучасного виробництва. Ця освітня галузь сприяє професійному самовизначенню школярів, надає їм можливість набувати допрофесійну і початкову професійну підготовку (із залученням навчальних годин інваріантної та варіативної складової) [5].

Згідно сучасних навчальних програм старшої профільної школи (С. Дятленко) у структурі технологічного напрямку профільного навчання виділено три піднапрями: загальнотехнологічний, професійний та інженерно-технічний [4].

До піднапряму загальнотехнологічного спрямування належать такі навчальні профілі: деревообробка, металообробка, основи дизайну, кулінарія, швейна справа, художня обробка матеріалів, будівництво та опоряджувальні роботи, агровиробництво, основи бджільництва, технічне конструювання та моделювання, українська народна вишивка, конструювання та моделювання одягу.

До піднапряму професійного спрямування віднесені ті навчальні профілі, які здійснюють професійну підготовку учнів старшої школи в сфері робітничих професій. Варто підкреслити, що до цього напрямку належать всі навчальні профілі, які ліцензовані та акредитовані для здійснення професійної підготовки. Так, наприклад, якщо навчальний заклад отримав ліцензію на професійну підготовку “швейна справа” і вручає учням після її завершення посвідчення про присвоєння кваліфікації, то такий навчальний профіль належить до піднапряму професійного спрямування. Якщо ж ні, то до загальнотехнологічного піднапряму профільного навчання.

І, нарешті, інженерно-технічне спрямування передбачає поглиблену технологічну підготовку старшокласників для продовження навчання в майбутньому у вищому технічному навчальному закладі. Цей піднапрямок складається з таких навчальних профілів: матеріалознавство та технологія конструкційних матеріалів, енергетика, комп’ютерна інженерія, харчова технологія та інженерія, легка промисловість, основи телекомунікацій, агротехніка, технічна та комп’ютерна графіка.

Означений нами вище перелік піднапрямів технологічного напрямку профільного тісно пов’язаний з різними сферами професійної діяльності людини і тому в процесі профільного самовизначення учнів 8 – 9 класів це є професіографічною базою (зміст профілю навчання, специфіка професійної діяльності людини у споріднених з навчальним профілем професій, вимоги до навчальних досягнень і особистісних властивостей, освітній попит та пропозиція тощо), завдяки якій вони в змозі усвідомлено й обґрунтовано обрати напрям продовження навчання у старшій школі. Крім того така професіографічна база має, передусім, інформаційну спрямованість у сфері інженерно-технічних та робітничих професій.

Також, що є надзвичайно важливим, вчителі освітньої галузі технологій мають можливість, не змінюючи навчальних програм, не лише ознайомити учнів з можливими навчальними профілями, а й у процесі виконання практичних робіт створити умови для здійснення профільного випробування в кожному з них. А виконання таких практичних робіт у формі проектних і проектно-технологічних завдань дасть їм змогу обґрунтовано й усвідомлено обрати такий профіль навчання у старшій школі, який найбільш повно буде відповідати інтересам, потребам і можливостям особистості.

Звичайно, кількість навчальних профілів у загальнотехнологічному, професійному та інженерно-технічному піднапрямі не є сталою. До того ж кількість професій, яким охоплюється технологічний напрямок, надзвичайно велика. Крім того така кількість постійно змінюється й одночасно ускладнюються вимоги, одні з них зникають, а інші з’являються. Розвивається також ринок освітніх послуг та ринок праці, змінюються пріоритети в освітній та промисловій політиці, не є сталими і вподобання учнів та ін. Це вимагає від вчителя освітньої галузі “Технології” постійної роботи на собою, удосконалення свого фахового рівня й підвищення педагогічної майстерності. Ці фактори визначають особистісну складову готовності студентів загальнотехнічних дисциплін до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класу. Її сутність виявляється в

ставлення до своєї професії, сформованості мотивів, особистісних смислів і цілей, які спонукають особистість майбутнього педагога до саморозвитку і самовдосконалення.

Майбутні вчителі технології мають володіти також методикою професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів, сучасними алгоритмами та способами вирішення професійних завдань, знати вікові та індивідуальні особливості підліткового віку, вміти організувати індивідуальну, групову та колективну професіографічну діяльність, вміло керувати проектною та проектно-технологічною діяльністю школярів, забезпечувати профільні та професійні випробування тощо. Означене вище є змістом професійної готовності майбутнього вчителя технологій, яка разом із особистісною готовністю складає основу його майбутньої професійної майстерності.

У Концепції профільного навчання в старшій школі формами реалізації допрофільної підготовки учнів 8 – 9 класів визначено курси за вибором, факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Малу академію наук, предметні олімпіади, кабінети профорієнтації [5]. Тому ще одним з надзвичайно важливих напрямів профорієнтаційної роботи вчителя технологій у загальноосвітній школі є реалізація курсів профорієнтаційного спрямування, зміст якого слугує системоутворюючою основою для узагальнення учнем отриманих знань про світ професій та напрямів профільного навчання у старшій школі. Реалізується зміст таких програм за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітньої школи, а їх метою є підготовка учнів 8 – 9 класів до вибору профілю навчання у старшій школі.

На даний час МОН України рекомендованими є програма “Людина і світ професій” (О. Мельник та ін.) та “Людина і праця” (Н.Побірченко та ін.) для 8 – 9 класів. Такі програми мають на меті виховати в учнів ставлення до себе як суб’єкта майбутнього профільного навчання, усвідомити своєї індивідуальні особливості; активізувати процеси самопізнання, самооцінки та актуалізувати потребу в самовдосконаленні; сформувати системи знань учнів про зміст та структуру світу професій, вмінь самостійно аналізувати вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці та специфіку профільного навчання як першого кроку до оволодіння обраною професією; ознайомити учнів із способами і прийомами прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору майбутнього профілю навчання, забезпечити їх практичним досвідом пошуку необхідної інформації для розробки або ж удосконалення індивідуальної освітньої траєкторії [3; 4].

Звичайно, запровадження у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи означених вище курсів профорієнтаційного спрямування передбачає включення у зміст навчальних програм професійної підготовки студентів загальнотехнічних факультетів тем, зміст яких дозволив би їм оволодіти методикою їх реалізації. Крім того такі теми мають бути відображені також у структурі самостійної роботи майбутніх вчителів технологій та містити завдання в змісті педагогічної практики. Виконання означених вище навчальних завдань і забезпечить, на нашу думку, особистісну і професійну готовність майбутніх учителів технологій до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів.

Отже, сучасний зміст формування в майбутніх учителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів полягає у розвитку взаємопов’язаних складових: особистісної і професійної готовності.

Особистісна готовність передбачає сформованість ставлення до своєї професії, мотивів, особистісних смислів і цілей, які спонукають особистість майбутнього педагога до саморозвитку і самовдосконалення. Сутність професійної готовності полягає в тому, що майбутні вчителі технології мають володіти методикою професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів, сучасними алгоритмами та способами вирішення професійних завдань, знати вікові та індивідуальні особливості підліткового віку, вміти організувати індивідуальну, групову та колективну професіографічну діяльність, вміло керувати проектною та проектно-технологічною діяльністю школярів, забезпечувати профільні та професійні випробування тощо.

Педагогічними засобами формування у майбутніх вчителів технологій готовності до професійної орієнтації учнів 8 – 9 класів є включення відповідних тем (професійна орієнтація учнів 8 – 9 класів у процесі вивчення змісту навчальних предметів, методика реалізації змісту курсів профорієнтаційного спрямування) у зміст навчальних програм професійної підготовки, структуру самостійної роботи майбутніх вчителів технологій та зміст їх педагогічної практики.

Література

1. Багаева И. Профессионализм педагогической деятельности и основы его формирования у будущего учителя: автореф. дис. на соискание наук. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.04 / И. Багаева. – СПб., 1994. – 42 с.

2. Маркова А. Психология профессионализма / А. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів “Людина і світ професій” для 8 – 9 класів (70 год.) / [Бех І.Д. (науковий консультант), Мельник О.В., Гуцан Л.А. та ін.] //Трудова підготовка в закладах освіти. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – №3. (55). – С. 43 – 56.
4. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / [за ред. О. В. Мельника]. – К. 2009. – 260 с.
5. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Концепції профільного навчання в старшій школі” № 10 / 13 від 25. 09. 2003 року.
6. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія / Т. М. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.

Аннотація. В статті обґрунтовується содержание и педагогические средства формирования в будущих учителей технологий готовности к профессиональной ориентации учеников 8-9 классов соответственно с современными тенденциями реформирования системы среднего образования в Украине.

Ключевые слова: реформирование системы среднего образования, профессиональной ориентации, среднего образования.

Annotation. In article the contents and pedagogical means of formation in the future teachers of technologies of readiness for vocational counselling pupils of 8-9 classes according to modern lines of reforming of system of secondary education in Ukraine is proved.

Keywords: reformation of the system of secondary education, professional orientation, secondary education.

УДК 821.161.2–2.09’374

Зеленько В.В.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У ДРАМАТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. У статті розглядаються мовні засоби моделювання емоційно-психологічної сфери героїв драматичних творів Лесі Українки. Робиться спроба визначення причини домінування лексики на позначення негативних психологічних станів.

Ключові слова: внутрішній світ, психічний стан, емоції, метафоризовані словосполучення, “фізична” лексика.

Відомо, що Леся Українка ввійшла в історію української драматургії як творець модерної драми. На відміну від корифеїв українського театру М. П. Старицького, М. Л. Кропивницького, І. К. Карпенка-Карого, письменниця відходить від селянської тематики та побутовізму і пише твори нові як за ідейно-тематичним спрямуванням, так і за формою. Власне, це були зразки нової стильової течії, яку сама письменниця іменує як новоромантизм. В статтях “Новейшая общественная драма” [12, 229-253], “Європейська соціальна драма в кінці XIX ст.” [12, 282-287] та деяких інших публіцистичних працях вона робить перші спроби теоретичного обґрунтування художньої специфіки цього напрямку і чи не основним принципом його вважає нову концепцію особистості, заґрунтовану на проникливому віддзеркаленні її внутрішнього світу, чуттєвої сфери. Леся Українка не зафіксує виявів нових мистецьких концепцій у тогочасній вітчизняній драматургії, і щоб заповнити цю своєрідну лакуну, письменниця створює драми, в яких увага з побутових обставин переноситься на психологію персонажів, змальовуються складні й витончені переживання героїв, обумовлені тяжкою соціальною дійсністю. Саме тому літературні критики часто називають твори письменниці “психологічними драмами”, “драмами настрою”.

У статті ставимо за мету з’ясувати, які вербальні засоби використовує письменниця для відтворення внутрішнього світу дійових осіб. Серед лінгвістів зацікавлення проблемою емоцій особливо зросло в останні десятиріччя, тому що “мова стала вивчатися не як замкнута система, а як система, в якій задіяна людина. Людський фактор у мові включає також її емоції...” [13, 36]. Серед російських лінгвістів, які займаються дослідженням назв емоцій, варто назвати Ю. Д. Апресяна, В. Ю. Апресян, Н. Д. Арутюнову, Л. М. Іорданську, О. В. Падучеву, В. І. Шаховського.

В українській мовознавчій науці проблема вивчення лексики на позначення психічної сфери особистості представлена роботами Л. І. Шахової, О. І. Артюх, Л. А. Антипенко,